

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.70>

ПРАВОВА ПРИРОДА АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОМПЛАЄНСУ ЯК МЕХАНІЗМУ ДОТРИМАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Тюфанова Галина Олегівна,
магістр міжнародного права,

*Інститут міжнародних відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7305-2296>

Тюфанова Г.О. Правова природа антимонопольного комплаєнсу як механізму дотримання національного та міжнародно-правового регулювання захисту економічної конкуренції

У статті розглянуто правову природу антимонопольного комплаєнсу як механізму дотримання національного та міжнародно-правового захисту економічної конкуренції. Досліджено вплив антимонопольного комплаєнсу на якість адвокатування конкуренції, попередження порушень законодавчих норм у сфері захисту економічної конкуренції та зниження загального навантаження на антимонопольні органи держави. Аналізується поняття правове антимонопольного комплаєнсу у вузькому та широкому трактуваннях. Запропоновано розглядати правову природу антимонопольного комплаєнсу через функціональний підхід, який охоплює визначення векторів антимонопольного комплаєнсу, що складають його суть, та через підхід нормативного закріплення положень про антимонопольний комплаєнс на законодавчому рівні.

Детально описуються такі вектори антимонопольного комплаєнсу як оцінка специфіки ринків, оцінку власної долі на ринку, оцінка зон ризиків щодо обміну інформацією, оцінка рівня інформування працівників щодо дотримання корпоративних правил антимонопольного комплаєнсу, оцінка потенційно ризикованих форм юридичної діяльності (зокрема, наявність домінуючого положення, ризик недобросовісної конкуренції, горизонтальні та вертикальні угоди, угоди зі злиттів та поглинань, неподання інформації для на запит антимонопольного відомства). Особлива увага приділяється впливу механізму антимонопольного комплаєнсу при укладанні угод зі злиттів та поглинань. Розглядається зв'язок між закріпленням положень про антимонопольний комплаєнс на законодавчому рівні та загальною ефективністю правового регулювання захисту економічної конкуренції.

У статті широко досліджено форми законодавчого закріплення положень про антимонопольного комплаєнс, зокрема у формі рекомендацій, стандартів та норм законів. Проаналізовано досвід іноземних антимонопольних відомств стосовно нормативно-правового закріплення механізму антимонопольного комплаєнсу. Розглядаються підходи Єврокомісії, Бюро із захисту конкуренції Канади, Відомства з питань конкуренції Франції, Управління зі справедливої торгівлі Великої Британії, Антимонопольного підрозділу Департаменту юстиції США та інших. Крім того, автор висвітлює способи стимулювання запровадження антимонопольного комплаєнсу у компаніях шляхом визнання наявності програм антимонопольного комплаєнсу пом'якшуючою обставиною у випадку призначення покарання, зокрема і через зменшення відповідних штрафів. Розглянуто відповідну закордонну судову практику. Виявлено нормативно-правове закріплення окремих векторів антимонопольного комплаєнсу в українському законодавстві, зокрема, здійснено огляд програми звільнення від відповідальності «leniency». Запропоновано здійснення комплексного нормативно-правового закріплення механізму антимонопольного комплаєнсу в Україні.

Ключові слова: конкурентне право, політика з антимонопольного комплаєнсу, комплаєнс-програма, рекомендація, стандарт, угоди зі злиттів та поглинань, пом'якшуюча обставина, leniency.

Tyufanova G.O. The legal nature of antitrust compliance as a mechanism for respect of national and international legal regulation of protection of economic competition.

The article considers the legal nature of antitrust compliance as a mechanism of respect for national and international legal regulation of protection of economic and commercial competition. The author researched the influence of antitrust compliance on the quality of competition advocacy, on the prevention of violations of legislative

norms in the field of protection of economic competition and on reducing the overall workload on the state antitrust authorities. The article analyzes the legal concept of antitrust compliance in narrow and broad interpretations. It is proposed to examine the legal nature of antitrust compliance through a functional approach, which includes the vectors of antitrust compliance that constitute its essence, as well as through the normative provisions of antitrust compliance at the legislative level.

The article describes in detail such vectors of antitrust compliance as assessment of market specifics, assessment of own market share, assessment of risk zones in connection with information exchange, assessment of the level of employees' awareness of compliance with corporate antitrust compliance rules, assessment of potentially high-risk forms of legal activities (in particular the dominant position, the risk of unfair competition, horizontal and vertical agreements, mergers and acquisitions agreements, not providing information to the state antitrust authorities). The article describes in detail such vectors of antitrust compliance as assessment of market specifics, assessment of own market share, assessment of risk zones in connection with information exchange, assessment of the level of employees' awareness of compliance with corporate antitrust compliance rules, assessment of potentially high-risk forms of legal activities (in particular the dominant position, the risk of unfair competition, horizontal and vertical agreements, mergers and acquisitions agreements, not providing information to the state antitrust authorities).

Special attention is paid to the influence of antitrust compliance mechanism in M&A transactions. The author links the provision on antitrust compliance at the legislative level with the overall effectiveness of legal regulation of protection of economic competition.

The article extensively examines the forms of legislative provisions on antitrust compliance, in particular in the form of recommendations, standards and norms of laws. The author analyzes the experience of foreign state antitrust authorities regarding the normative provisions of the antitrust compliance mechanism. The article reviews approaches of the European Commission, the Competition Bureau of Canada, the French Competition Authority, the UK Office of Fair Trading, the Antitrust Division of the U.S. Department of Justice and others. In addition, the author highlights ways to encourage the implementation of antitrust compliance in companies by recognizing the existence of antitrust compliance programs as a mitigating circumstance in the case of punishment, including by reducing the relevant sanctions. The author focuses on the relevant foreign jurisprudence. The legislative provisions of separate vectors of antitrust compliance in the Ukrainian legislation were found, in particular, a review of the leniency program was made. The implementation of a comprehensive regulatory and legal establishment of the mechanism of antitrust compliance in Ukraine is proposed.

Key words: competition law, antitrust compliance policy, compliance program, recommendation, standard, M&A agreements, mitigating circumstance, leniency.

Постановка проблеми. Запровадження антимонопольного комплаєнсу як механізму дотримання національного та міжнародно-правового захисту економічної конкуренції є досить новим, проте дієвим способом для компаній національного та транснаціонального масштабу діяти в рамках конкурентного права.

Підтвердження цього є статистичні дані стосовно запровадження антимонопольного комплаєнсу у компаніях на території СНД, які проводила компанія «КРМГ» протягом 2016-2020 р. Згідно з результатами дослідження 2016 р. [1] (42 респонденти), антимонопольний комплаєнс був упроваджений у 85% компаній та займав одну з найбільших часток комплаєнсу як такого (що фактично склало 35 компаній). За результатами дослідження 2020 р. [2] (101 респондент) частка запровадження антимонопольного комплаєнсу склала 54 % (що фактично становить 55 компаній – показник вищий за попередній). Відтак, можна простежити загальну тенденцію стабільної затребуваності антимонопольного комплаєнсу як правового механізму у компаніях на території СНД.

Це пояснюється, зокрема, тим, що запровадження антимонопольного комплаєнсу у компаніях сприяє підвищенню рівня та якості адвокатування конкуренції, попередженню порушень на ранніх етапах силами самих учасників ринку та зниженню загального навантаження на антимонопольні органи держави.

Однак, попри це, можливість запровадження антимонопольного комплаєнсу в українських компаніях досі жодним чином не закріплена в законодавстві України. Відтак, не закріпленими лишаються і правові стимули запровадження антимонопольного комплаєнсу у компаніях, зокрема через можливість зменшення штрафів у випадку порушення компанією конкурентного законодавства, що є поширеною практикою у зарубіжних державах. Однією з причин такої ситуації є відсутність розробки питання правової природи антимонопольного комплаєнсу, що негативно впливає на загальний рівень захисту економічної конкуренції.

Стан опрацювання цієї проблематики. Питання антимонопольного комплаєнсу не є широко розробленим у науковому середовищі, проте вже не раз піднімалося такими науковцями як Мелешкіною А., Кобелевою Т., Бакалінською О., Бугаєнко Н., Попондопулом В., Петровим Д. та іншими.

Метою статті є дослідження правової природи антимонопольного комплаєнсу як механізму дотримання національного та міжнародно-правового регулювання захисту економічної конкуренції крізь призму векторів правового спрямування антимонопольного комплаєнсу та нормативного закріплення у різних державах світу та Європейському Союзі.

Виклад основного матеріалу. Правова природа антимонопольного комплаєнсу пояснюється через його термінологію, оскільки «compliance» має походження від «comply», що у перекладі – «відповідати». Відтак, у правовому (в т.ч. міжнародно-правовому) значенні комплаєнс має на меті відповідати вимогам тих чи інших нормативних приписів [3]. Відповідно, антимонопольний комплаєнс спрямований на дотримання антимонопольного (конкурентного) законодавства компанією, де він запроваджений. У даному випадку мова йде як про дотримання законодавчих приписів національного рівня, так і про відповідність діяльності компанії антимонопольним нормативним вимогам, закріпленим на міжнародному рівні (наприклад, регламентами ЄС чи у практиці Єврокомісії).

Дослідники Попондопуло В. та Петров Д. звертають увагу, що подібне визначення антимонопольного комплаєнсу є досить вузьким і що його широке значення охоплює не просто дотримання конкурентного законодавства, а означає комплексну систему управління ризиками у сфері антимонопольного права національного та міжнародного рівнів [3]. Ми підтримуємо тезу зазначених науковців та в даній статті розглядатимемо антимонопольний комплаєнс саме як багатовекторний правовий механізм усунення ризиків, що мають вплив на загальний стан стан конкуренції.

Таким чином, в антимонопольному комплаєнсі можна виділити два напрями: 1) попередження порушень антимонопольного законодавства компанією; 2) самостійне швидке виявлення порушення антимонопольного законодавства та дії, спрямовані на зменшення негативного впливу на конкуренцію від такого порушення.

У Практичному посібнику Міжнародної торгівельної палати наголошується, що загальна цільова модель антимонопольного комплаєнсу – це коли кожен працівник компанії розуміє, що можна і чого не можна робити, щоб усунути ризики антимонопольних порушень [4].

У більшості компаній за напрям антимонопольного комплаєнсу відповідають представники **юридичного напрямку або ж окрема комплаєнс-служба, а сам антимонопольний комплаєнс реалізується за допомогою** розробки та прийняття політик / регламентів антимонопольного комплаєнсу («antitrust compliance policies») [4]. Такі політики / регламенти передбачають відповідний комплекс заходів, який охоплює окремі **вектори антимонопольного комплаєнсу.**

Першим вектором є оцінка специфіки ринків, оскільки дотримання антимонопольного законодавства стоїть на стику з дослідженням економічних показників, зокрема, така оцінка охоплює розслідування діяльності конкурентів, відстежування пріоритетних ринків. Відповідно, другий вектор охоплює оцінку власної долі на ринку, яка здійснюється маркетинговими методами або ж за методиками антимонопольного відомства. Так, наприклад, Антимонопольним комітетом України затверджено Методику визначення монопольного (домінуючого) положення суб'єктів господарювання на ринку [5].

Науковиці Бакалінська О. та Бугаєнко Н. як особливий вектор антимонопольного комплаєнсу виокремлюють оцінку зон ризиків щодо обміну інформацією [6]. Зокрема, такими зонами ризику для компанії можуть бути участь у тендерах, наявність спільних постачальників, комунікація між виробником і постачальником, комунікація з третіми особами (напр., маркетинговими агентствами), участь у торгових асоціаціях (як комунікація з конкурентами).

Зокрема, відповідно до європейського законодавства (ЄС), обмін конфіденційною стратегічною інформацією є незаконним (порушення статті 101 Договору про функціонування Європейського Союзу). У 2011 році Європейська Комісія прийняла «Рекомендації щодо застосування статті 101 Договору про функціонування Європейського Союзу щодо угод про горизонтальну співпрацю», де чітко визначається, що така інформація зазвичай стосується цін (фактичних цін, знижок, підвищення або ж зниження цін), споживачів, виробничих витрат, товарообігу, прибутку, якості продукції, маркетингових планів і стратегій, виробничих ризиків, інвестицій, технологій, тощо [6].

Наріжним каменем серед векторів антимонопольного комплаєнсу є його просвітницька функція. Вона охоплює оцінку рівня інформування працівників щодо дотримання корпоративних правил антимонопольного комплаєнсу, зокрема і конкурентного законодавства; навчання юристів-координаторів антимонопольного комплаєнсу на підприємствах у вертикально-інтегрованих холдингах; просвітницьку комунікацію юристів-координаторів антимонопольного комплаєнсу з вищим керівництвом підприємств; розробку методичних рекомендацій; інформування про антимонопольні розслідування працівників компанії [4]. На перший погляд може здаватися, що даний вектор антимонопольного комплаєнсу є мало дотичним до його правової суті. Однак, ця теза легко нівелюється прикладами гучних судових справ у США, де наявність у компаніях

корпоративного навчання працівників основам антимонопольного комплаєнсу прямо вплинуло на зниження розмірів штрафів за доведені порушення конкурентного законодавства. Одним з таких прикладів є справа **Kayaba Industry Co** [7]. Суть порушення антимонопольного законодавства полягала у змові виробників амортизаторів для автомобілів та мотоциклів з метою фіксації цін. Однак, попри доведену вину компанії, її фінансову відповідальність було пом'якшено, оскільки компанія надала докази наявності розвинутої організаційної структури антимонопольного комплаєнсу, найбільш яскравим свідченням чого стала наявність тренінгів персоналу в рамках антимонопольної комплаєнс-програми [7].

Ще одним вектором антимонопольного комплаєнсу, що має яскраво-виражену правову природу є оцінка потенційно ризикованих форм юридичної діяльності, серед яких наявність домінуючого положення, ризик недобросовісної конкуренції, горизонтальні та вертикальні угоди, угоди зі злиттів та поглинань, неподання інформації для на запит антимонопольного відомства [4]. Зокрема, при укладенні **угод зі злиттів та поглинань** з точки зору антимонопольного комплаєнсу необхідно звертати увагу на існування закритих антимонопольних процесів чи судових розглядів за участю компанії, що придбавається; на участь компанії, що придбавається, в діяльності будь-якої торгової чи галузевої організації, а також на участь у спільній діяльності, спільній організації поставок або спільних закупівлях. Важливе значення також мають детальні відомості про місця в раді директорів, пакети акцій та інші частки участі, що належать будь-якій конкуруючій компанії [4]. І, звісно, ключову роль відіграє перевірка наявності дозволів на економічну концентрацію щодо всіх відповідних заходів зі злиттів і поглинань в рамках компанії, що придбавається (зокрема, такий дозвіл вимагається ст. 24 Закону України «Про захист економічної конкуренції») [8].

Наслідками відсутності антимонопольного комплаєнсу фактично є наслідки антимонопольних санкцій за відповідні порушення, які могли бути попереджені або ж виявлені на ранніх стадіях за допомогою комплексу заходів антимонопольного комплаєнсу. У першу чергу до таких наслідків варто віднести можливість стягнення чималих штрафів. Зокрема, у ст. 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції» передбачається штраф до десяти відсотків доходу (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній звітний рік, що передував року, в якому накладається штраф [8]. Крім того, наслідками порушень конкурентного законодавства через відсутність антимонопольного комплаєнсу є примусовий поділ, розірвання договорів як механізм вимоги АМКУ про припинення порушень та ін. Більш загальними наслідками є вимоги про відшкодування збитків від конкурентів, витрати на оплату залучених юридичних послуг, негативний вплив на репутацію та втрати співробітників у разі вжиття внутрішніх заходів дисциплінарного впливу.

Правова природа антимонопольного комплаєнсу розкривається не лише через його багатовекторну суть, а й через форму закріплення на законодавчому рівні. У зарубіжних країнах положення щодо антимонопольного комплаєнсу вкрай рідко закріплюються на рівні закону, оскільки впровадження антимонопольного комплаєнсу є правом, а не обов'язком компанії. Часто положення щодо антимонопольного комплаєнсу розробляються на рівні антимонопольного відомства та мають **рекомендаційний характер**.

Для прикладу, Бюро із захисту конкуренції Канади у 2010 р. розробило **Бюлетень корпоративних комплаєнс-програм**, що повністю описує запровадження та етапи антимонопольного комплаєнсу у компаніях [9]. У Франції Відомством з питань конкуренції (Autorité de la concurrence) був розроблений Рамковий документ антимонопольного відомства, спрямований на заохочення програм корпоративного антимонопольного комплаєнсу (Antitrust Compliance Programmes) [10]. Тим не менш, у тій же Франції положення щодо зменшення штрафу у зв'язку з функціонуванням у компанії антимонопольного комплаєнсу закріплені все ж **на рівні закону** – у Комерційному кодексі [11].

У деяких країнах подібні рекомендаційні положення стали **стандартами**, на основі яких компанія, що впровадила антимонопольний комплаєнс, може отримати відповідну сертифікацію. Зокрема, існує **стандарт ISO Австралії та Нової Зеландії для комплаєнс-програм** (Стандарт AS / NZ 3806-2006) [4].

У Бразилії Секретаріатом економічного законодавства Бразилії («SDE») у 2004 р. було прийнято Постанову № 14 та затверджено Керівництво з підготовки програми запобігання антимонопольних порушень і видачу SDE **офіційного свідоцтва, що підтверджує дотримання компанією антимонопольних норм Бразилії («Свідоцтво PPI»)**. Для отримання свідоцтва PPI компанії-претендентіві необхідно продемонструвати наявність зрозумілих стандартів і процедури для працівників компанії з метою забезпечення дотримання антимонопольного законодавства; покладення на певну посадову особу компанії спільної відповідальності за контроль за дотриманням антимонопольних вимог; підтвердження постійного застосування стандартів шляхом відповідних механізмів дисциплінарного впливу; детальний звіт про всі вихідні матеріали, використані при підготовці програми із запобігання порушень: відеоматеріали, вибірки, навчальні заняття, програмне забезпечення, положення про зберігання документації; ідтвердження домовленості з зовніш-

ньою консалтинговою компанією про регулярне проведення комплексної антимонопольної перевірки; заяв топ-менеджменту про підтвердження своєї поінформованості про існування програми антимонопольного комплаєнсу; заяв від торгових асоціацій, членом яких є компанія, про те, що компанії-члени не приймають єдиної торгової політики або політики із встановлення та підтримки цін [4].

Більше того, у ряді країн застосовуються ефективні системи стимулювання до впровадження програм антимонопольного комплаєнсу в компаніях. Так, його наявність у компанії може бути **пом'якшуючою обставиною** у Франції, Канаді, США, Великій Британії у випадку призначення на розсуд антимонопольного відомства.

Зокрема, у Франції у стаття L464-2 Комерційного кодексу прямо вказується, що якщо завдяки комплаєнс-програмі виявлено та припинено порушення, то це може розглядатися як пом'якшуюча обставина. Окремим фактором, що пом'якшує відповідальність, також може розглядатися прийняття компанією на себе зобов'язань з упровадження комплаєнс-програми після виявлення порушення Відомством з питань конкуренції [11].

У Великій Британії Управління зі справедливої торгівлі (OFT) розробило рекомендаційне керівництво (OFT1341 «How your business can achieve compliance with competition law»), де у п. 1.6 передбачено, наявність ефективної програми антимонопольного комплаєнсу у компанії є **пом'якшуючою обставиною та може бути передумовою зменшення штрафу покарання на 10% відсотків** [12]. Відсилку до даного положення зустрічаємо і в Керівництві OFT щодо встановлення суми штрафу (OFT423 OFT's guidance as to the appropriate amount of a penalty, п. 2.15) [13]. Яскравим прикладом застосування такого пом'якшення є **справа компаній «Arriva PLC» і «First Group PLC», між якими було доведено наявність угоди про розподіл локального автобусного ринку**. Пом'якшення покарання через зниження суми штрафу на 10% стало можливим завдяки наявності ефективних комплаєнс-програм в обох компаніях та запровадженню заходів дисциплінарного впливу на локальному рівні [14].

Цікаво, що у Канаді наявність в компанії антимонопольного комплаєнсу **може вплинути на прийняття рішення Бюро із захисту конкуренції щодо того, в рамках якого провадження розглядати справу – кримінального чи цивільного**. Також у випадку судового розгляду суд може навіть зобов'язати компанію запровадити програму антимонопольного комплаєнсу в корпоративну практику, а якщо програма антимонопольного комплаєнсу вже впроваджена у компанії, то може бути **резолуція її переглянути та вдосконалити** (схожа практика є в Австралії) [4], [9].

У США у 2019 р. було прийнято **Оцінку програм корпоративного дотримання у кримінальних антимонопольних розслідуваннях** («Evaluation of Corporate Compliance Programs in Criminal Antitrust Investigations»), де Антимонопольний підрозділ Департаменту юстиції США (**DoJ Antitrust Division**) розглядає наявність антимонопольного комплаєнсу у компанії як обставину **пом'якшення покарання** і для цього здійснює ретельну оцінку ефективності програми антимонопольного комплаєнсу за **критеріями, відповідно до яких компанія** проявляє належну обачність з метою запобігання і виявлення злочинних дій; сприяє формуванню організаційної культури, яка заохочує етичну поведінку та дотримання законодавства; вживає розумних заходів і проявляє належну обачність для того, щоб до складу органів управління компанією не могли увійти особи, причетні до скоєння будь-яких правопорушень; докладає розумних зусиль з тим, щоб періодично за допомогою тренінгів та інших заходів поширювати серед персоналу практичну інформацію про процедури і правила, а також інші аспекти програми антимонопольного комплаєнсу; впроваджує процедури моніторингу виконання програми антимонопольного комплаєнсу; послідовно зміцнює програму етики та комплаєнсу; якщо скоєно правопорушення, приймає розумні заходи для належного реагування і запобігання подібним випадкам, в тому числі вносить для цього зміни в програму [15].

Прикладом пом'якшення покарання на основі зазначених критеріїв у США є справа **Barclays PLC** (змова банків з метою маніпуляції на валютному ринку через електронну торгову платформу – пом'якшення було скасовано, оскільки банк порушив умови угоди про припинення порушення) [16].

Тим не менш, наявність антимонопольного комплаєнсу може стати і **обтяжуючою обставиною** у випадку, якщо програма є фіктивною і використовується лише для приховування або уникнення відповідальності. Це прямо закріплено у Бюлетені корпоративних комплаєнс-програм у Канаді [9].

Якщо ж говорити про вплив наявності програми антимонопольного комплаєнсу у компанії на пом'якшення покарання за порушення норм антимонопольного законодавства у ЄС, то Єврокомісія при прийнятті рішень наголошує на важливості антимонопольних корпоративних програм, однак при застосуванні штрафу не враховує їх наявність.

В Україні не закріплено наявність антимонопольного комплаєнсу в компанії як пом'якшуючої чи обтяжуючої обставини, хоча про це велись активні дискусії при прийнятті Рекомендаційних роз'яснень АМКУ щодо застосування штрафів у 2016 р. [17].

Тим не менш, в Україні запроваджено «leniency» – програму звільнення від відповідальності за вчинення антиконкурентних узгоджених дій між конкурентами (картелі), що фактично може реалізовуватись саме завдяки програмам антимонопольного комплаєнсу у компаніях. «Leniency» широко впроваджено у країнах ЄС та США. Наприклад, Єврокомісія близько у 85% (46 з 54) картельних справ використала докази, надані за цією програмою [18].

В Україні «leniency» запроваджено у 2012 р. у **ч. 5 ст. 6 Закону України «Про захист економічної конкуренції»**. Варто наголосити, що «leniency» стосується лише антиконкурентних узгоджених дій за наступними умовами: особа, що вчинила антиконкурентні узгоджені дії, повідомила про це АМКУ добровільно; особа, що вчинила антиконкурентні узгоджені дії, надала інформацію, яка має суттєве значення для прийняття рішення у справі; забезпечується конфіденційність інформації про особу (на підставі вмотивованого клопотання) [8].

Крім того, за програмою «leniency» не може бути звільнена від відповідальності особа, якщо вона не вжила ефективних заходів стосовно припинення нею антиконкурентних узгоджених дій після повідомлення про них Антимонопольному комітету України; була ініціатором чи забезпечувала керівництво антиконкурентними узгодженими діями чи не надала всіх доказів або інформації стосовно вчинення нею порушень, про які їй було відомо та які вона могла безперешкодно отримати [18].

Також в рамках запровадження «leniency» в Україні було прийнято Порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про звільнення від відповідальності за вчинення порушення законодавства про захист економічної конкуренції, передбаченого пунктом 1 статті 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції» (Порядок звільнення від відповідальності) [19].

Попри це, статистика звернень по програмі «leniency» не є обнадійливою. У період з 2012 р. і донині було здійснено лише 3 звернення у період з 2012 р., одне з яких – відкликано. Це найнижчий показник серед усіх країн, де запроваджено подібні заходи. Причини такої ситуації різні: недовіра суспільства та бізнесу до державних органів (в т.ч. до АМКУ), відсутність роз'яснювальної роботи з боку АМКУ, сумніви щодо дотримання конфіденційності, тривалість розслідування АМКУ та інше [20].

Висновки. Правова природа антимонопольного комплаєнсу може розглядатися як крізь призму вузького трактування поняття антимонопольного комплаєнсу, так і крізь призму його широкого визначення. Так, вузьке значення охоплює виключно функцію дотримання норм конкурентного законодавства в рамках діяльності антимонопольного комплаєнсу, тоді як широке значення означає комплексну систему управління ризиками у сфері антимонопольного права національного та міжнародного рівнів (що є більш прогресивним та комплексним підходом).

Правова природа антимонопольного комплаєнсу розкривається через його багатовекторну функціональну суть та через форму закріплення на законодавчому рівні. Юридична багатовекторність антимонопольного комплаєнсу охоплює оцінку специфіки ринків, оцінку власної долі на ринку, оцінку зон ризиків щодо обміну інформацією, оцінку рівня інформування працівників щодо дотримання корпоративних правил антимонопольного комплаєнсу, оцінку потенційно ризикованих форм юридичної діяльності (зокрема, наявність домінуючого положення, ризик недобросовісної конкуренції, горизонтальні та вертикальні угоди, угоди зі злиттів та поглинань, неподання інформації для на запит антимонопольного відомства). Особливе значення антимонопольного комплаєнсу саме з правової точки зору розкривається в угодах зі злиттів та поглинань у зв'язку з необхідністю перевірки існування закритих антимонопольних процесів чи судових розглядів за участі компанії, що придбавається, та наявності дозволів на економічну концентрацію відповідно до вимог законодавства про захист економічної конкуренції.

Форма закріплення положень про запровадження антимонопольного комплаєнсу у компаніях як окрема характеристика його правової суті простежується на прикладі зарубіжних держав (Канади, Бразилії, Австралії та Нової Зеландії, Франції, Великої Британії, США та ін.). У переважній більшості країн правова суть антимонопольного комплаєнсу закріплюється у рекомендаційній формі, яскравим прикладом чого є, наприклад, Бюлетень корпоративних комплаєнс-програм Бюро із захисту конкуренції Канади. Більш зобов'язуючий приклад нормативного закріплення зустрічаємо у Бразилії та Австралії, де положення щодо запровадження антимонопольного комплаєнсу юридично втілені у формі стандартів. Також наявні поодинокі випадки закріплення механізму антимонопольного комплаєнсу на законодавчому рівні з паралельним існуванням розгорнутої рекомендаційної методології (Франція).

Якщо говорити про міжнародно-правовий рівень, то механізм антимонопольного комплаєнсу у цілому не закріплюється нормативно, але окремі його вектори (як, наприклад, обмін інформацією) досить жорстко регулюються на рівні ЄС (стаття 101 Договору про функціонування Європейського Союзу та рекомендації щодо її застосування).

В Україні ж питання законодавчої імплементації положень про запровадження антимонопольного комплаєнсу як дієвого механізму дотримання норм конкурентного права та підвищення рівня захисту економічної конкуренції досі лишається не вирішеним, зокрема і через мало дослідженість питання правової природи антимонопольного комплаєнсу. У Законі України «Про захист економічної конкуренції» є положення щодо звільнення від відповідальності за вчинення антиконкурентних узгоджених дій між конкурентами (програма «leniency»), що є одним з векторів антимонопольного комплаєнсу на практиці. Однак, за відсутності юридичного регулювання механізму антимонопольного комплаєнсу у цілому з відповідними нормативним стимулами запровадження такого механізму бізнесом (наприклад, у вигляді визнання антимонопольних комплаєнс-програм пом'якшуючою обставиною при призначенні покарання компаніям), окремі його вектори не матимуть належного правового ефекту, підтвердженням чого є відсутність належного функціонування механізму звільнення від відповідальності за програмою «leniency» (попри її багаторічне законодавче закріплення).

Отже, можна зробити висновок, що правова природа антимонопольного комплаєнсу визначається як його функціональним спрямуванням (векторами), так і нормативно-правовим закріпленням. Оскільки антимонопольний комплаєнс суттєво впливає на ефективність правового захисту економічної конкуренції, його правовий механізм потребує комплексного закріплення у формі рекомендацій, стандартів або ж законодавчих положень. Таким чином, спираючись на розглянутий досвід зарубіжних країн та міжнародних утворень, можна стверджувати про доцільність повноцінної імплементації положень про антимонопольний комплаєнс на рівні рекомендаційних та імперативних норм законодавства України.

Список використаних джерел:

1. Международное исследование функции комплаенс. КПМГ в России и СНГ. 2016 г. URL: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ru/pdf/2017/07/ru-ru-international-compliance-survey.pdf> (дата огляду: 25.07.2021 р.).
2. Комплаенс в СНГ и ближнем зарубежье: актуальные задачи и тенденции. 2020 г. URL: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ru/pdf/2020/05/ru-ru-compliance-survey.pdf>
3. Попондопуло В. Ф., Петров Д. А. Комплаенс как правовой инструмент минимизации рисков и профилактики правонарушений. Вестник СПбГУ. Серия 14, Право. 2020 г. № 1. с. 102–114.
4. Практичний посібник ICC з антимонопольного комплаєнсу. Практичні заходи щодо дотримання антимонопольного законодавства для малих і середніх підприємств та великих компаній. Міжнародна торгова палата (ICC). 2013 р. 102 с.
5. Методика визначення монопольного (домінуючого) положення суб'єктів господарювання на ринку Антимонопольного комітету України. 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-02#Text> (дата огляду: 20.07.2021 р.).
6. Бакалінська О., Бугаєнко Н. Антимонопольний контроль обміну інформацією між конкурентами. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2018 р. № 2. с. 41-51.
7. Kayaba Industry Case. 2015 р. URL: <http://www.jonesday.com/files/upload/ATAlerts/KYB%20Sentencing%20Memo.pdf> (дата огляду: 28.07.2021 р.).
8. Закон України «Про захист економічної конкуренції». 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата огляду: 01.08.2021 р.).
9. Бюлетень корпоративних комплаєнс-програм Бюро із захисту конкуренції Канади. 2010 р. URL: https://www.competitionbureau.gc.ca/eic/site/cb-bc.nsf/eng/03280.html#s5_2_3 (дата огляду: 15.07.2021 р.).
10. Antitrust Compliance Programmes (Autorité de la concurrence). 2012 р. <https://www.autoritedelaconcurrence.fr/en/communiqués-de-presse/10-february-2012-corporate-compliance-programmes-and-antitrust-settlements> (дата огляду: 16.07.2021 р.).
11. Code de commerce (France). Dernière modification le 26 juillet 2021. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379/ (дата огляду: 10.07.2021 р.).
12. OFT1341 «How your business can achieve compliance with competition law». 2011. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/284402/oft1341.pdf (дата огляду: 14.07.2021 р.).
13. OFT423 OFT's guidance as to the appropriate amount of a penalty. 2012. URL: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/555de4cded915d7ae2000171/oft423.pdf> (дата огляду: 14.07.2021 р.).
14. Мелешкина А. Роль антимонопольных органов в системе антимонопольного комплаєнса: опыт развитых стран. Научные исследования экономического факультета. 2015 г. Том 7. Выпуск 3. С. 39-47.

15. Evaluation of Corporate Compliance Programs in Criminal Antitrust Investigations (DoJ Antitrust Division). 2019. URL: <https://ccl.yale.edu/sites/default/files/files/SC-Publication-DOJ-Issues-Guidance-for-Antitrust-Compliance-Programs.pdf> (дата огляду: 20.07.2021 р.).
16. Barclays PLC Plea Agreement. 2015. URL: <http://www.justice.gov/file/440481/download> (дата огляду: 24.07.2021 р.).
17. Рекомендаційні роз'яснені АМКУ щодо застосування штрафів. 2016 р. URL: https://amcu.gov.ua/storage/app/sites/1/imported_content/5d69103546d46.pdf (дата огляду: 26.07.2021 р.).
18. Усова А. Онопа О. Leniency, settlement, антимонопольний комплаєнс. Юридична Газета. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/antimonopolne-konkurentne-pravo/leniency-settlement-antimonopolniy-komplaens.html> (дата огляду: 21.07.2021 р.).
19. Порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про звільнення від відповідальності за вчинення порушення законодавства про захист економічної конкуренції, передбаченого пунктом 1 статті 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції» (Порядок звільнення від відповідальності). 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1553-12#n12> (дата огляду: 21.07.2021 р.).
20. Симоненко Т. В Україні тільки тричі пробували розвалити картелі по програмі «Leniency». 2021 р. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/v-ukrajini-tilki-trichi-probuvali-rozvaliti-karteli-po-prohrami-leniency.html> (дата огляду: 30.07.2021 р.).